

Hypotéza urbánnej slušnosti

M. Zervan, R. Špaček: Hypothesis of Urban Decency. Život. Prostr., Vol. 35, No. 4, 173 – 178, 2001.

The aim of the presented study is to uncover and describe the phenomenon of urban decency in mutual relations with architectonic and town-planning forms, in relations of town as a complex to its inhabitants and visitors, in connections of town parts or its single substructures or layers to town associations and individuals, in behaviour of inhabitants and visitors against town, its parts and elements on different level and in behaviour of town communities towards each other as well as towards non-town communities and individuals. The authors set out from the presumption that manifestations of decency as thoughtfulness, politeness, kindness, respect for elders and disabled people etc. are included not only in behaviour of people but it can be observed also inside the architectonic and town-planning complexes. They deal with the transfer of phenomenology of urban decency to the present urban planning theory and they express their opinion that the hypothesis of urban decency is gradually formed. With its openness it forms the alternative to normative theories of town as well as imperative and regulative type of land-use plan.

“Lidé dvacátého století se odvážili všeho: létat ve vzduchu, cestovat pod mořem, rozbít atom, dosáhnout měsíc a proniknout do kosmu. Zůstávají však dosud ohromeni myšlenkou, že by mohli alespoň poněkud změnit svá obydlí. Jsou nadšeni představou kontaktu s jinými planetami, ale zděšení možností změnit struktury našich měst a země.”

Michel Ragon

“Priznávam, že som neschopný zaujímať sa o krásu nejakého priestoru, keď sa v ňom nenachádzajú ľudia (nemám rád prázdne múzeá). A naopak, na to, aby som odhalil, čo je na nejakej tvári, siluete, šatni zaujímavé a našiel záľubu v takomto stretnutí, musí aj miesto podobného odhalenia prejavíť záujem o mňa a záľubu vo mne.”

Roland Barthes

Urbánna slušnosť nie je zaužívané slovné spojenie, ani odbornou komunitou akceptovaný pojem. Oproti demokratickým a etickým aspektom architektonických diel a mesta sa o nej dosiaľ uvažovalo len zriedka. Sám pojem slušnosť nie je dostatočne vyjasnený ani v kontexte, kde sa využíva najčastejšie, teda v oblasti tzv. slušného, čiže zvykového správania a jeho pravidiel. V architektonickej a urbanistickej teórii sa s ním takmer vôbec nepracuje. Napriek tomu sa najmä v mestskom prostredí v 20. storočí presadili také fenomény, ako *ohľaduplnosť* k telesne postihnutým, *bezbariérové myslenie* a *univerzálny dizajn*. Odtiaľ prenikli a stali sa imanentnou súčasťou dnešného

architektonického a urbanistického myslenia. Práve táto modalita ohľaduplnosti azda najviac otvorila priestory širšie koncipovanému hľadaniu a skúmaniu: ohľaduplnosti voči slabším vôbec, teda napr. voči deťom, starším, ženám, minoritám. Ohľaduplnosť, priateľnosť, zdvorilosť, tolerantnosť, nezištnosť a pod. však nemusia byť len charakteristiky ľudského správania, vzťahov, ale môžu sa stať, ako v prípade bezbariérového myslenia a univerzálného dizajnu aj závažnými postulátmi architektonickej a urbanistickej tvorby, ktorá sa prejavuje nielen vo vzťahoch mestských štruktúr k ľuďom, ale aj vo vzájomných súvislostiach jednotlivých komponentov

Predmestie Perthu: Právo "slabšieho" v dopravnom systéme. Bezbariérový prechod s miernou prekážkou pre "silného" – automobilovú dopravu.

Grenoble: Mesto vyčleňuje pešiu zónu pre slabších, ale neobmedzuje, hoci usmerňuje vstup automobilom

mesta, napr. dopravného systému k pešej zóne alebo námestiu, novostavby k uličnej čiare, architektúry expandujúcej firmy k drobným architektúram pôvodného mestského osídlenia, dominant k obrazu alebo panoráme mesta atď. Predpokladáme, že uvedené súvislosti zrejme možno z fenomenologického, kvalitatívneho pohľadu označiť polaritou *slušné* a *neslušné*. Všade tam, kde

možno objaviť privetivosť, slušnosť, zdvorilosť, tolerantnosť, teda Barthesov (1990) záujem nielen o seba, ale aj o iných ľudí a zároveň aj o domy, štvrte, celé mesto vrátane iných o nás, manifestovaný v konkrétnych priestorových, tvarových, objemových, farebných a materiálových situáciách mesta, navrhujeme hovoriť o *urbánnej slušnosti*.

Hypotéza urbánnej slušnosti vychádza z predpokladu, že pozorovaním a opisom takýchto urbánnych fenoménov a ich uchopením a poznaním môže získať urbanistická teória aj tvorba novú kvalitu, ktorú vo filozofii opísal Vattimo (1991) ako tzv. slabé myslenie, t. j. myslenie bez metafyzických a politických autorít. Sme presvedčení, že urbánna slušnosť je nielen historickým produktom mestského života a kultúry, ale že sama má zatiaľ nereflektované mestotvorné aspekty a dokáže obyvateľov a návštevníkov mesta motivovať k adekvátnym reakciám a činnostiam, napriek tomu, že nepriahame na jednoznačnú determinovanosť akýmkoľvek prostredím. Tým sa však jej význam zďaleka nevyčerpáva. Dá sa totiž predpokladať, že v dobe, v ktorej postupne padajú nástroje silných a silových postupov na všetkých úrovniach, keď sa "oslabujú" nástroje územného plánu, normatívnych predstáv o meste a prechádza sa od imperatívnych a regulačných k strategickým postupom, stane sa hypotéza urbánnej slušnosti prijateľnou možnosťou urbanistickej tvorby a myslenia.

Hypotéza urbánnej slušnosti má teda ambíciu otvoriť popri výskume urbánnej demokracie terén novým možnostiam tak skúmania mesta, ako aj aspektov jeho tvorby a prežívania. Mesto vždy bolo a doteraz je viac

ako len zhuk jednotlivcov, sociálnych zariadení, budov, ulíc, námestí, svetiel, reklám, električiek, telefónov, konštelácia inštitúcií, politických, ekonomických, právnych, rodových neosobných vzťahov. Odjakživa bolo v celostnom i fragmentárnom zmysle útočiskom, z jednej strany egoistickou a z druhej strany tolerantnou priestorovou formou, stavom mysle a nesporne aj sústavou zvykov

a tradícií, organizovaných postojov a citov, teda zdvorilostných formúl a prejavov slušnosti v základných hodnotových registroch pozitívneho, negatívneho a neutrálneho významu. Prejavy slušnosti v širokom zmysle slova: zdvorilosť, tolerancia, vzájomná pomoc, ohľaduplnosť, prívetivosť, nezištnosť, asertivita k inakosti a menšinovosti tvorili odnepamäti konštitutívne väzby mestského života a kultúry. Tie sa síce od mesta k mestu mohli meniť, mohli sa v jednom meste historicky modifikovať, ale tvorili a dodnes tvoria základné podhubie, záhyby mesta, spätne osvetľujúce tak ostatné ľudské činnosti a vzťahy, ako aj ich priestorové formy, dávajú im sfarbenie a zmysel, aj napriek tomu, že boli na dlhý čas prekryté "silovým inštrumentárium", ktoré je produktom skoršej civilizácie a technológie ako mestskej kultúry. Tento zmysel sa potom neprejavuje len v tom, čo Wagner nazval "mimikou veľkomestskej fyziognómie", teda vo vizuálnych a priestorových vrstvách mestskej štruktúry, ktorá sa na nás môže mračíť, usmievať, vítať nás, alebo nám zatvárať pred vstupom dvere, privrieť nám medzi dverami nos, ale preniká všetkými jej vrstvami od sociálnych, politických a náboženských až po kultúrno-symbolické.

Aj keď sa v slovách *slušnosť* a *zdvorilosť* objavujú v slovenskom jazyku a vo väčšine "živých i mŕtvych" európskych jazykov priestorové dimenzie v doslovnom či prenesenom význame, alebo poukazy na miesto ich utvárania či vzniku, pri hypotéze urbánnej slušnosti nie sú tieto sémantické odkazy dominantné ani rozhodujúce. Ako poukazuje význam slova *zdvorilosť*, fr. *courtoisie*, nem. *höflichkeit*, ide tu jednak o formy správania pestované na šľachtických dvoroch, ale aj o správanie viazané vždy priestorovo: dvor, vchod, námestie (indoeur. *dhvor* je nielen náš *dvor*, ale aj latinské *forum* a pod.). Keď hovoríme o dome, že je slušný, tak nemyslíme len na to, ako sa "započúval" do blízkych domov, aký mal *sluch*, ako poslúchal nejaké kodifikované alebo všeobecne prijímané normy jeho architekt, resp. či a ako bol slávny (indoeur. *keu, kleu, klou*, ale aj straogrécke *kleo* i *kleio* a latinské *cluere* mali význam počúvať, byť slávny, hlásať i velebíť, čo sa dodnes ozýva v slove *slovutný*), ale v prenesenom zmysle môžeme mať na mysli jednoducho jeho veľkosť, či jeho vybavenie, primeranosť, resp. neprimeranosť jeho majiteľovi či obyvateľovi. Slová *slušnosť* a *zdvorilosť* označujú však primárne určité formy ľudského správania, ako napr.: vzdávanie úcty starším, pozdravy, privítanie známych, priznávanie práva ženám, deťom, cudzincom (Holub, Lyer, 1978).

Formy zdvorilosti a slušnosti môžu mať podobu nepísaných zvyklostí, ale môžu získať aj podobu kodifikovaných pravidiel ceremoniálov a etikety, v ktorej sa prirodzené vzdávanie úcty môže meniť na vzdávanie úcty vznešenejšiemu, významnejšiemu, silnejšiemu. Aj keď sa to dnes dá len ťažko a zložito dokazovať, možno

Graz: Neotrocké rešpektovanie historickej architektúry v súčasnej výstavbe, slušnosť súčasného voči historickým vzorom

predpokladať, že pôvodne vznikla slušnosť a zdvorilosť v mestských spoločenstvách ako prejav "nepísanej", ale o to charakteristickejšej úcty voči "slabším" v širokom

Mesto

Významový diapazón slova *mesto* je v rôznych jazykoch odlišný. Celkový rozsah významov preto treba sledovať na rozličných pomenovaniach mesta, ako sú napr. *polis*, *urbs*, *stadt*, *city*, *town*, *cittá*, *mesto*, *gorod*. Len potom sa stane zrejším, aké významy vyzdvihovali do popredia jednotlivé kultúry, keď pomenúvali určitú formu sídla, nazývanú dnes mestskou.

Grécke *polis* označovalo tak mesto, ako aj hrad (v slove akropolis – hrad na kopci), ale tiež domov, občianstvo, obec a štát. Možno bolo odvodené od slovesa *polidzo* s významom zakladať, stavať, osídľovať. V latinčine sa rozlišovalo medzi veľkým mestom *urbs* a menším opevneným mestom *oppidum*. Adjektívum *urbanus* znamenalo tak mestský, ako aj domáci, civilný, mierový, jemný, uhladený, zdvorilý, elegantný, vkusný, duchaplný a vtipný. Substantívum *urbanitas* označovalo život v meste a súčasne zdvorilosť, uhladenosť, jemnosť, eleganciu, vkus, mestskú reč, duchaplnosť, vtipnosť.

Anglické *city*, francúzske *cite*, talianske *cittá* však odvodzovali názov pre mesto z latinského *civis*, teda občan, spoluobčan a *civitas* označujúceho občianske právo, občianstvo, obec, mesto, štát, kmeň, národ, kraj, územie, ktoré malo veľmi blízko k substantívu *civilitas* s významami občianstvo, vŕudnosť, zdvorilosť, dokonca ľudskosť.

Len hypoteticky je v hre sloveso *cito*, čo značilo uviesť do rýchleho pohybu, vyvolávať, žalovať, prevolávať. Anglické *town* má zrejme pôvod v starých formách *tu*, *toun*, *tun* označujúcich ohradu, ohraničenie a v tvare *tuin* dokonca záhradu. Takto sa približovalo k ruskému slovu *gorod* znamenajúcemu ohradu, hrad, ale v litevčine *gardas* bolo zhodné s latinským *hortus*, čo je takisto záhrada. Nemecké *stadt* má spoločný pôvod so *statt*, ktorým sa pomenúvalo miesto, nakoľko obe pochádzali s indoeurópskeho *st(h)et* s významom *stasis*, teda čohosi stáleho, zastaveného. Tomuto významu zodpovedajú aj slovenské a české názvy pre mesto (*město*) prelínajúce sa so slovami *miesto* (*místo*), ktoré sa odlišujú len dĺžkou samohlásky. Pôvod týchto slov je nie celkom jasný, ale ich slovesné formy, zachované v lotyšskom *mist*, *mintu* majú význam bývať, žiť sa, či vôbec žiť.

Fustel de Coulanges v knihe Antická obec pripomína, že obec – *oikos* – mesto – *polis* neboli pre starovekých Grékov a Rimanov synonymá. Obec bola náboženskou a politickou asociáciou kmeňov a mesto bolo miestom zhromažďovania,

zmysle slova. A neboli to mestské dvory a fóra, ale práve šľachtické a kráľovské dvory, kde na jednej strane dominovala nepísaná úcta k žene, ale na druhej strane ju prekrývala striktné formulovaná slušnosť a zdvorilosť voči "silnejším". Slušnosť a zdvorilosť sa tak v istom historickom období na jednej strane odlišujú od právnych "silových" noriem, ale na druhej strane sa k nim aj približujú.

Z aspektu odlišnosti majú slušné a neslušné formy správania najbližšie k morálnemu konaniu. Väčšina z nás je ochotná považovať slušného človeka za dobrého, ale slušnosť sa nekryje len a len s povinnosťou načúvať zlatým pravidlám morálky, kategorickým imperatívom, Božím prikázaniam, kodifikovaným kódexom profesionálnej, v našom prípade architektonickej a urbanistickej etiky. Lexikóny a pravidlá slušného správania nás síce vedú práve týmto smerom, ale slušnosť možno chápať aj "mimo dobra a zla", mimo práva podriaďovať sa a niesť akési nepísané bremeno morálnych princípov. Slušnosť ako prejav mestskej kultúry primárne súvisela s udeľením slobody, práva azylu, s poskytnutím prístrešia všetkým vrátane najslabších, opustených detí, postihnutých a prenasledovaných. Nie je náhoda, že renesancia začala svoje architektonické dejiny stavbou Ospedale degli Innocenti. V momentoch, keď aj mesto podľahlo diktátu normality, vylučovania iných, slabých i oslabených, začalo sa správať v pravom zmysle slova neslušne, začalo produkovať právne, politické a etické normy, ktoré aj dnes pripadajú mnohým ako čosi najprirodzenejšie a najsamozrejmšie.

Až teraz možno zreteľne povedať, že hypotéza urbánnej slušnosti nesmeruje k nejakým novým "jemnejším" variantom normatívnej teórie mesta, ako sa o ňu pokúsil Kevin Lynch (1981), keď zo všeobecnej hodnotovej požiadavky vhodnosti na život vyvodzoval ďalšie hodnotové parametre mesta, ako *bezpečnosť*, *súlad* človeka a prostredia, *významovosť*, *čitateľnosť*, *spoznatelnosť*, *zhoda* medzi objemom priestorov a objemom činností, *dostupnosť*, *kontrolovateľnosť*, *efektívnosť* a *spravodlivosť* distribúcie statkov a hodnôt na základe princípov rovnosti, potrieb, schopností, sociálnej pozície, platobnej schopnosti a pod. Normatívna teória sa pokúsila zjednotiť popri metrických, kvantitatívnych charakteristikách aj hodnotové, kvalitatívne určenia, striktnosť územného plánu s niektorými princípmi urbánnej demokracie. Práve tieto prepojenia sa stali jej konfliktnými miestami. Z iných východísk dospel k rovnakým protirečeniam aj Leon Krier (2001) vo svojom pluralitnom polycentrickom modeli mesta s možnosťami voľby, ktorý on sám považuje za jedno z možných demokratických usporiadaní, vo chvíli, keď sa ho usiluje zlúčiť s územným plánom zakotvujúcim povinnosť určovať v každej štvrti sieť ulíc s námestiami, bloky domov, miery a tvary parciel, aj počet, tvar a funkcie poschodí, architektonický kód materiálov, technických riešení, ako aj kód stavieb a pries-

Graz: Prívetivosť mestského mobiláru

torov, typov dlažieb, uličného mobiliáru, značiek, predpisov, verejného osvetlenia a zelene.

Hypotéza urbánnej slušnosti nadväzujúca na výskum urbánnej demokracie teda neašpiruje na tvorbu noriem na úrovni zákona, na tvorbu morálnych zákazov a príkazov, na generovanie pravidiel slušného správania architektov k dielam iných kolegov a k človeku vôbec, z povahy veci sa skôr začleňuje do širokého spektra alternatívnych urbanisticko-architektonických postupov, ktoré by nemali nadobudnúť formu ucelenejšieho systému teórie, ale mali by si úzkostlivo pestovať vlastný hypotetický status. To však nevylučuje, aby mali multidisciplinárny charakter, ktorý vyplýva z toho, že urbánna slušnosť presakuje do všetkých vrstiev organizmu mesta. Ako komplexný fenomén ju možno identifikovať a skúmať prinajmenšom:

- vo vzťahoch priestorových, teda architektonických a urbanistických foriem voči sebe navzájom,
- vo vzťahoch mesta ako celku k jeho obyvateľom a návštevníkom,
- v súvislostiach častí mesta alebo niektorých jeho subštruktúr či vrstiev s mestskými spoločenstvami a jednotlivcami,
- v správaní obyvateľov a návštevníkov k mestu, jeho častiam a prvkom na rozličných úrovniach,
- v správaní mestských komunít k sebe navzájom a k iným, nemestským pospolitostiam a jedincom.

Vo všetkých prípadoch ide v konečnom dôsledku o správanie sa ľudí k ľuďom, architektov k architektom alebo urbanistom a týchto špecialistov k ostatnej mestskej populácii a naopak, aj keď sa navonok môže zdať, že ide o vzťahy mesta k periférii, domu k ulici, dopravného systému k námestiu, autobusu k autu, reklamy k fasáde a pod. Napriek tomu, že každá zo spomínaných piatich súvislostí je mnohvrstvomá, predsa len možno uvažovať o tom, že v prvých troch prípadoch prevažuje úroveň mestotvornosti a urbanity, takže z urbanistického hľadiska sa treba orientovať najmä na tieto vzťahy. Integrujúcim spoločným menovateľom uplatňovania urbánnej slušnosti je pri každom mestskom prvku alebo vrstve mesta slobodné uplatňovanie nárokov "slabých" či "oslabených" prvkov a uprednostňovanie "slabých" riešení a štruktúr v porovnaní so "silnými" či "silovými" postupmi.

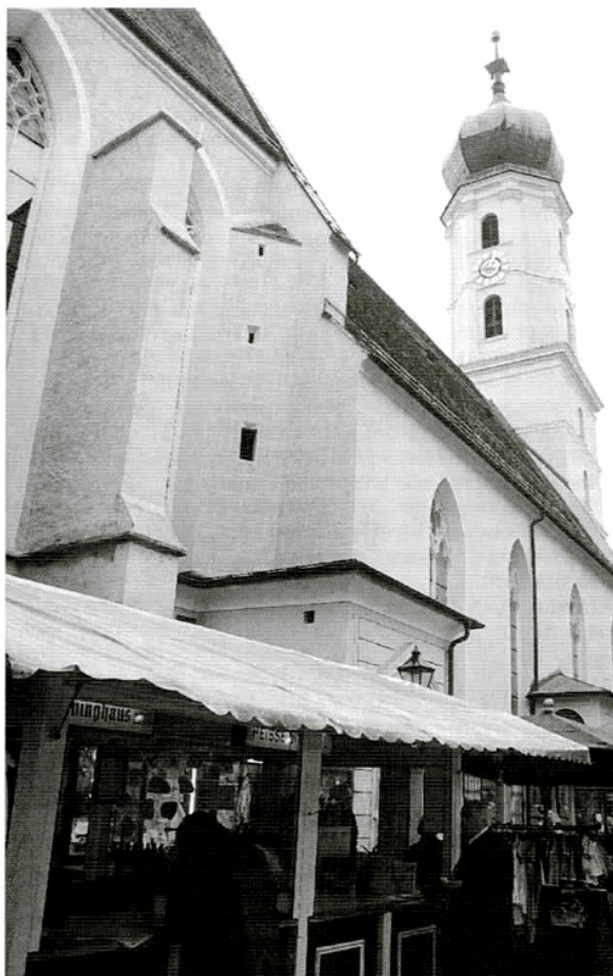
Na úrovni maximálnej všeobecnosti to znamená nielen uprednostňovanie konkrétnych iniciačných krokov oproti vizionárskym urbanizmom, lokálnych programov vznikajúcich zo znalosti špecifických konkrétnych historických podmienok oproti nadčasovým univerzalistickým regulatívom územného plánu, urbanisticko-architektonických súťaží voči výberu jednou firmou. Z aspektu konkrétnych mestotvorných situácií urbánna slušnosť vyjadruje zasa slobodné uplatňovanie "slab-

bydliskom... A predovšetkým svätýňou... Mesto sa zakladalo naraz a za jediný deň, keď sa frátrie a kmene dohodli na zjednotení a spoločnom kulte, napr. Rím... azylové mesto ľudí bez ohňa a miesta (napr. Kapitol) a mesto ľudí so zákonami a kultúrou (Palatinum), ohnisko obce a ohnisko domácnosti sa stali prirodzeným stredom mesta a domu.

Dnes existuje množstvo rozmanitých prístupov – od biblických, náboženských, cez filozofické, utopické, sociologické, sociálnoekologické, kulturologické, semiotické, literárne, maliarske, fotografické, filmové, počítačové, virtuálne až po architektonicko-urbanistické. V nich sa mesto chápe raz ako určitý ideálny typ, inokedy ako súbor premenlivých znakov alebo ako kontinuum oproti periférii, krajine a dedine. Pokiaľ v prvom prípade sa hovorí o nejakom type vzťahov, ktoré zjednocujú rozmanité súvislosti a činnosti do celku mesta (napr. obchodné vzťahy), potom pri vyratúvaní znakov sa spomína oveľa širšia škála, ktorá zahŕňa ekologické (priestorové nároky miest voči prírode a inému prostrediu vôbec, charakteristické pre prostredie spoluzitia), demografické (veľkosť a hustota osídlenia), sociálne (anonymita a izolácia individuí), organizačné (komplexnosť deľby práce, mestská samospráva a špecializované inštitúcie) a subjektívne znaky (identifikácia obyvateľov). Slovník soudobého urbanizmu (Hrůza, 1977) definuje mesto prostredníctvom súboru znakov. Sociologický slovník (1970) definuje mesto predovšetkým ako zložitý sociálny systém, ktorý sa vyznačuje rozvinutou deľbou práce, veľkou hustotou veľmi rôznorodého obyvateľstva žijúceho v interakciách s prevahou anonymity a nepriamej kontroly. Mesto nie je však len funkčným celkom vzťahov obyvateľstva, hmotného prostredia, technológií, sociálnych inštitúcií a vzorov konania, ale podľa chicagskej sociologickej školy je aj stavom mysle, sústavou zvykov a tradícií, organizovaných postojov a citov. Mesto nielenže menilo svoje urbanistické formy (klasické a nové mesto, lineárne, dynamické, zelené, organické, paralelné, pásmové, putujúce) a prostredia (podzemné, podmorské, lietajúce, virtuálne mestá), ale produkovalo aj vlastné utópie a vízie ideálnych, optimálnych, normatívnych, futuristických miest. V súčasnosti, keď hranice mesta stiera periféria, keď sa menia na interface, rozhrania medzi sebou komunikujúcich prostredí s rôznym stupňom virtuality, keď nadobúdajú charakter Viriliových preexponovaných miest, je otázkou, či mesto ešte existuje, či je schopné prežiť, alebo či definitívne zaniká.

Hannover: Spodné podlažie pešej zóny vedie popod železničnú stanicu až po jednotlivé nástupištia

Graz: Pevná a hierarchická sakrálna architektúra mesta ponúka miesto "slabšiemu" – efemernej a profánnej heterarchickej štruktúre trhov. Po vyhnaní z chrámu si kupci našli miesto čo najbližšie.

ších" systémov mesta voči "agresívnejším", napr. periférií voči centrá, peších zón voči doprave, obchodných funkcií voči obytným, novostavieb voči existujúcej zástavbe, chátrajúceho fondu a menej efektívnych prevádzok oproti novým technológiám, stabilných, obranyneschopných fasád voči premenlivým, dynamickým náterom, grafickému dizajnu a reklame, preferenciu univerzálneho urbanistického dizajnu zahrňujúcu všetky "slabistické" a minoritné nároky oproti dizajnu rešpektujúcemu len typologické nároky spriemerovaného plnohodnotného dospelého jedinca.

Hypotéza urbánnej slušnosti vie dnes uviesť do správneho kontextu úvahy napr. Alexandra Mitscherlicha zo šesťdesiatych rokov alebo Bohuslava Blažka z rokov de-

väťdesiatych, v ktorých sa objavujú z hľadiska všeobecných zásad urbanistickej normality a územného plánu nezrozumiteľné požiadavky na zohľadnenie mierky a horizontu dieťaťa v mestskej štruktúre alebo aspoň v tých mestských priestoroch, v ktorých sa dieťa pohybuje veľmi často či výlučne (Blažek, 1998). Neuplatňovanie "detského" aspektu v organizme mesta nie je iba absenciou urbánnej slušnosti, ale je doslova urbánnou neslušnosťou. Popri tejto zakladajúcej "slabistickej" línii hypotézy sa urbánna slušnosť vetví aj do bohatších a rozmanitejších prejavov a modalít slobodného uplatňovania "zraniteľnejšieho". Prívetivosť parteru, vítajúce vstupy budov, otvorené náruče námestí, nové architektonické diela vzdávajúce úctu "starším" historickým susedom, pluralizmy, eklekticizmy oproti purizmom, obmedzovanie reštriktívnych opatrení na všetkých úrovniach mesta v porovnaní s asertívnymi a motivačnými výzvami a pod., to sú len niektoré z nich. Hypotéza urbánnej slušnosti vymedzuje priestor na ich mapovanie, opis, interpretáciu a čiastkové zovšeobecnenia. V praktickej rovine prekračuje táto hypotéza rámec funkčnosti, bezpečnosti, istoty a presadzuje do organizmu mesta novú kvalitu identifikácie človeka s urbanistickým priestorom a motivácie obyvateľov a životom mesta.

Literatúra

- Barthes, R.: Heute Abend in Palace. In: Aisthesis. Reklam Verlag, Leibzig, 1990, s. 354 – 358.
- Blažek, B.: Venkov, města, média. Slon Praha, 1998, s. 362.
- Holub, J., Lyer, S.: Stručný etymologický slovník jazyka českého. SPN Praha, 1978.
- Hrůza, J.: Slovník soudobého urbanizmu. Odeon Praha, 1977.
- Krier, L.: Architektura. Volba nebo osud. Academia Praha, 2001, s. 189.
- Lynch, K.: A Theory of Good City Form. MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1981.
- Ragon, M.: Kde budeme žít zítra? Mladá fronta Praha, 1967. Sociologický slovník. Epoque Bratislava, 1970.
- Vattimo, G.: Chvála slabého myslenia. In: Za zrkadlom moderny. Archa Bratislava, 1991, s. 155 – 163.

Doc. PhDr. Marian Zervan, PhD., Katedra teórie architektúry, umenia a dizajnu Fakulty architektúry STU, Nám. slobody 19, 812 45 Bratislava
E-mail: zervan@fastu.fa.stuba.sk

Doc. Ing. arch. Robert Špaček, PhD., dekan Fakulty architektúry STU, Nám. slobody 19, 812 45 Bratislava
E-mail: dekan@fastu.fa.stuba.sk